

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΑ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΦΑΡΑΓΓΙΤΑΚΗΣ, Πρόεδρος της Οργανωτικής Επιτροπής του 3^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου της ΠΕΕΚΠΕ.

Η κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη του σύγχρονου κόσμου κυριαρχείται από λογικές ανταγωνισμού, μεγιστοποίησης του παραγωγικού αποτελέσματος και των κερδών και διαμόρφωση υπερκαταναλωτικών και ατομικιστικών συνειδήσεων και συμπεριφορών.

Συνέπειες της κυριαρχίας αυτού του είδους των αξιών και των λογικών είναι φαινόμενα όπως η εξάντληση των φυσικών πόρων στους οποίους στηρίζονται οι κοινωνίες και τα οικονομικά τους συστήματα, η ενεργειακή κρίση, οξύτατα προβλήματα ρύπανσης του περιβάλλοντος, απειλητικές κλιματικές αλλαγές, η συνακόλουθη υποβάθμιση της ποιότητας της ζωής, οι πόλεμοι, η εξαθλίωση του τρίτου κόσμου, οι δικτατορίες, η πολιτιστική υποβάθμιση, ο ρατσισμός και ο κοινωνικός αποκλεισμός, η κοινωνική παθογένεια, η ανεργία, οι κοινωνικές αναταραχές, η διαφθορά στο Δημόσιο κ.ά.

Συνειδητοποιούμε καθημερινά την αναγκαιότητα του αναπροσανατολισμού της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης στην κατεύθυνση της Αειφορίας. Ο άνθρωπος πρέπει να δει τον εαυτό του ως μέρος των οικοσυστημάτων και να αντιληφθεί ότι οι φυσικοί πόροι δεν είναι ανεξάντλητοι. Η διαχείρισή τους και γενικά ο οικονομικός προγραμματισμός πρέπει να βασίζονται στη γνώση της ικανότητας προς φέρειν τοπικά, εθνικά και παγκόσμια και στη μελέτη των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των παραγωγικών δραστηριοτήτων, στον πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα. Η χρήση εναλλακτικών μορφών ενέργειας και αντιρρυπαντικής τεχνολογίας συμβαδίζουν με αυτή την ανάγκη. Από την άλλη πλευρά είναι αναγκαία η καλλιέργεια του μέτρου στην καταναλωτική συμπεριφορά, η ενίσχυση του κράτους δικαίου και προνοίας, η άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων, η παγίωση της δημοκρατίας, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η προώθηση της αρχής της αλληλεγγύης στις σχέσεις των ανθρώπων και των λαών, η έμφαση στην πολιτιστική ανάπτυξη και η προώθηση ειρηνικών λύσεων στα διεθνή προβλήματα. Από τα παραπάνω είναι προφανές ότι ο αναπροσανατολισμός αυτός έχει πολιτικό χαρακτήρα και πρέπει να ενσωματωθεί στο σύστημα διακυβέρνησης.

Οι κύριοι πυλώνες της αειφορικής ανάπτυξης, που βρίσκονται σε διαρκή και λειτουργική αλληλεξάρτηση, είναι: η κοινωνία, η οικονομία, το περιβάλλον και ο πολιτισμός. Η διακυβέρνηση μπορεί να επηρεάσει την ανάπτυξη στην κατεύθυνση της αειφορίας, με λήψη και εφαρμογή αποφάσεων, που αφορούν: α) στη διαμόρφωση θεσμικού πλαισίου, β) στις οικονομικές και τεχνολογικές επιλογές και γ) στην εκπαίδευση.

Μεταφέροντας τον παραπάνω προβληματισμό στο χώρο της εκπαίδευσης που μας ενδιαφέρει, αντιλαμβανόμεθα ότι ένας τέτοιος αναπροσανατολισμός δεν μπορεί παρά να διατρέξει το εκπαιδευτικό σύστημα στο σύνολό του.

Είναι δυνατόν οι αποφάσεις να αφορούν μόνο στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (ΠΕ); Είναι δυνατόν η ΠΕ από μόνη της με μετεξέλιξή της να γίνει η Εκπαίδευση για την Αειφορία (ΕΑ);

Η αλληλεγγύη αποτελεί βασική αξία της Αειφορίας και αφορά στη σχέση του ανθρώπου με τον άνθρωπο μέσα και μαζί με τη φύση. Είναι το όχημα της εξόδου από την περιβαλλοντική και κοινωνική κρίση που μπορεί να διασφαλίσει την ελευθερία, την ισότητα, την οικολογική βιωσιμότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη. Η οικολογική βιωσιμότητα αφορά στις σχέσεις μεταξύ κοινωνίας και φύσης και η κοινωνική δικαιοσύνη αφορά στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων.

Η ΕΑ προτάσσει ως βασικές αξίες την αυτονομία των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων, μέσα από κριτική προσέγγιση της πραγματικότητας, να έχουν τη δυνατότητα να πάρουν στα χέρια τους το ζήτημα της ποιότητας της ζωής τους και την υπευθυνότητα που αφορά τη σχέση με τον εαυτό τους, με τους άλλους ανθρώπους, με τις επόμενες γενεές και με τη φύση. Η ΕΑ χαρακτηρίζεται επίσης από δημοκρατικές διαδικασίες, από σεβασμό για τη ζωή και από πλουραλισμό, ο οποίος συνεπάγεται ανεκτικότητα, διάλογο και ελεύθερη επιλογή.

Σύμφωνα με τη διακήρυξη της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το ανθρώπινο περιβάλλον στη Στοκχόλμη το 1972, «Η προστασία και η βελτίωση του περιβάλλοντος για τις παρούσες και τις ερχόμενες γενεές έχει καταστεί για την ανθρωπότητα πρωταρχικός στόχος». Σύμφωνα με τη διακήρυξη και τις προτάσεις της Διακυβερνητικής Διάσκεψης της Τιφλίδας για την ΠΕ (UNESCO, 1977), «Η αλληλεγγύη και η ειλικρίνεια στις σχέσεις των λαών πρέπει να αποτελέσουν τη βάση μιας νέας διεθνούς τάξης», «Η ΠΕ πρέπει να είναι σφαιρική, να λαμβάνει υπόψη τις ηθικές αξίες, να υιοθετεί την ολιστική και διεπιστημονική προσέγγιση και να προωθεί τη θεώρηση του αλληλένδετου του φυσικού περιβάλλοντος και του περιβάλλοντος που δημιουργεί ο άνθρωπος», «Η ΠΕ πρέπει να είναι ανοιχτή στην κοινωνία και να συνδέει τον άνθρωπο με μια ενεργό διαδικασία επίλυσης προβλημάτων», «Οι βιολογικές και φυσικές πλευρές αποτελούν τη φυσική βάση του ανθρώπινου περιβάλλοντος ενώ οι κοινωνικοπολιτισμικές και οικονομικές διαστάσεις, καθώς και οι ηθικές αξίες, είναι αυτές που προσδιορίζουν τους προσανατολισμούς και τα μέσα, χάρη στα οποία ο άνθρωπος θα μπορέσει να κατανοήσει και να χρησιμοποιήσει καλύτερα τους φυσικούς πόρους για να ικανοποιήσει τις ανάγκες του», «Πρωταρχικοί στόχοι της ΠΕ είναι να καταδείξει τη συνθετότητα του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, που οφείλεται στην αλληλεπίδραση των βιολογικών, φυσικών, κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών πλευρών, καθώς και τις οικονομικές, πολιτικές και οικολογικές αλληλεξαρτήσεις των κρατών του σύγχρονου κόσμου».

Παρά το ότι λογικά αντιλαμβάνεται κανείς ότι η ΠΕ έχει υποσυνολική σχέση ως προς την ΕΑ, από τα παραπάνω και μόνο αντιλαμβάνεται επίσης ότι είναι και ο τομέας της εκπαίδευσης που ανταποκρίνεται μέχρι σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλον, στα ζητούμενα από την ΕΑ.

Άλλωστε, στη διακήρυξη της Διεθνούς Διάσκεψης της Θεσσαλονίκης επιβεβαιώνεται ότι η ΠΕ, όπως αναπτύχθηκε στο πλαίσιο των συστάσεων της Τιφλίδας και όπως έχει εξελιχθεί από τότε, ενασχολούμενη με όλο το εύρος των οικουμενικών θεμάτων που συμπεριλαμβάνονται στην ημερήσια διάταξη για τον 21^ο αιώνα (Agenda 21) και στις κύριες διασκέψεις των Ηνωμένων Εθνών, αναφέρεται επίσης και ως εκπαίδευση για την Αειφορία. Αυτό της επιτρέπει να αναφέρεται ως εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία (UNESCO, 1997). Στην ίδια Διάσκεψη αναφέρεται ότι ο επαναπροσανατολισμός του συνόλου της ΕΑ περιλαμβάνει όλα τα επίπεδα της τυπικής, μη τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης σε όλες τις χώρες καθώς επίσης και ότι όλα τα γνωστικά αντικείμενα, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών και των ανθρωπιστικών επιστημών, οφείλουν να ασχοληθούν με θέματα σχετικά με το Περιβάλλον και την Αειφόρο ανάπτυξη χωρίς βέβαια να απωλέσουν τη χαρακτηριστική τους ταυτότητα.

Ειδικότερα στο Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα η ΠΕ αποτελούσε μέχρι σήμερα το βασικό πυλώνα της ΕΑ. Και τούτο γιατί η θεματολογία, η εφαρμογή των αρχών της διεπιστημονικότητας, της βιωματικής προσέγγισης, του ανοίγματος του σχολείου στην κοινωνία, της ομαδικής εργασίας, της καλλιέργειας του δημοκρατικού διαλόγου, της ανάπτυξης της κριτικής σκέψης και του περάσματος από τα λόγια στην πράξη, οι συνεργασίες με την τοπική κοινωνία και η συλλειτουργία των εμπλεκόμενων φορέων, υπηρετούν τον τελικό στόχο της Αειφορίας. Οι αρχές της Αειφορίας όμως, που αφορούν στο περιβάλλον, στην κοινωνία, στην οικονομία και στον πολιτισμό, πρέπει να διαπνέουν το εκπαιδευτικό σύστημα καθ' ολοκληρία. Το ό,τι το ΥΠΕΠΘ κάλεσε πρώτα την ΠΕ να καλύψει την ανάγκη για ΕΑ είναι απόρροια της ουσιαστικής συγγένειας του αντικειμένου, καθώς και της ιστορικής ανάπτυξής της.

Η ΠΕ στην Ελλάδα παρουσιάζει θετικές και αισιόδοξες πτυχές αλλά και αρνητικά στοιχεία και προβλήματα σε πολλά επίπεδα. Είναι εξαιρετικά θετικά και αισιόδοξα τα γεγονότα και οι εξελίξεις όπως:

- της μεγάλης αύξησης του αριθμού των πολύμηνων προγραμμάτων στην Α/θμια και Β/θμια Εκπαίδευση και της εμπλοκής ολοένα και μεγαλύτερου αριθμού μαθητών και εκπαιδευτικών τουλάχιστον όσο υπήρχε και η ενθάρρυνση της στήριξης από το ΕΠΕΑΕΚ
- του περιεχομένου των προγραμμάτων αυτών που προσεγγίζουν διεπιστημονικά και ολιστικά τα προβλήματα ενσωματώνοντας κοινωνικοοικονομικές, περιβαλλοντικές και πολιτιστικές διαστάσεις
- της ποιότητας των προγραμμάτων, μέρος των οποίων μάλιστα αξιολογήθηκε συστηματικά επί 4 (2002 -2006) χρόνια από αρμόδιες επιτροπές που έχει συστήσει το ΥΠΕΠΘ και το Πανεπιστήμιο Αιγαίου στο σχετικό πρόγραμμα που χρηματοδοτήθηκε από το 2^ο ΕΠΕΑΕΚ
- του τρόπου ανάπτυξης των προγραμμάτων με συνεργασίες τόσο με το θεσμικό υποστηρικτικό πλαίσιο δομών και στελεχών του ΥΠΕΠΘ όσο και με πλήθος άλλων κυβερνητικών ή μη-κυβερνητικών φορέων και της τοπικής κοινωνίας
- της ενσωμάτωσης περιβαλλοντικής θεματολογίας στο αναλυτικό πρόγραμμα πολλών μαθημάτων και της παρουσίας ειδικών μαθημάτων κυρίως στην Α/θμια εκπαίδευση και δευτερευόντως στην Β/θμια
- της παραγωγής άφθονου και ποικίλου εκπαιδευτικού υλικού για τον εκπαιδευτικό και το μαθητή από πολλές πηγές όπως Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Υπεύθυνοι Π.Ε., εκπαιδευτικοί, κυβερνητικοί και μη-κυβερνητικοί φορείς, Πανεπιστήμια, εκδοτικοί οίκοι κ.ά.
- της ανάπτυξης ενός πλήρους (αριθμητικά) υποστηρικτικού πλαισίου για τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς που περιλαμβάνει πενήντα έξι (56) Κέντρα ΠΕ σε όλη τη χώρα, Υπευθύνους Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε κάθε τοπική Διεύθυνση Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης, Κεντρικό Συντονιστικό Κέντρο ΠΕ (από το 2002) και Γραφείο ΠΕ στο αρμόδιο τμήμα της Κεντρικής Υπηρεσίας του ΥΠΕΠΘ
- της επιμόρφωσης μεγάλου αριθμού εκπαιδευτικών (ξεπερνούν τις 12.000) σε σεμινάρια που έγιναν από Πανεπιστήμια με χρηματοδότηση του 1^{ου} ΕΠΕΑΕΚ, από Κέντρα ΠΕ, από Υπευθύνους Π.Ε., από ΠΕΚ, από κυβερνητικούς και μη-κυβερνητικούς φορείς κ.ά.
- της ανάπτυξης πολλών τοπικών, περιφερειακών, εθνικών και διεθνών δικτύων ΠΕ με συμμετοχή πολλών εκατοντάδων σχολείων

- της ανάπτυξης πολλών διεθνών συνεργασιών
- της οικονομικής υποστήριξης από το Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης μέσω κονδυλίων του 1^{ου} και 2^{ου} ΕΠΕΑΕΚ (ΚΠΕ, επιμόρφωση, εκπαιδευτικό υλικό, Σχολικά προγράμματα κ.ά.)
- της παρουσίας τομέων και γνωστικών πεδίων Οικολογίας, Περιβαλλοντικών Επιστημών και ΠΕ σε πολλές σχολές των ΑΕΙ όλης της χώρας. Αυτό σημαίνει βασικές σπουδές πολλών πτυχιούχων σε σχέση με το αντικείμενο που μας ενδιαφέρει αλλά και δυνατότητες επιμόρφωσης και μεταπτυχιακών σπουδών κοντά στους Πανεπιστημιακούς μας δασκάλους.

Διαπιστώνουμε έντονη επίδραση του περιεχομένου, της μεθοδολογίας και των αρχών της ΠΕ σε πολλά από τα νέα βιβλία του Δημοτικού Σχολείου.

Από την άλλη πλευρά, διαπιστώνουμε τάσεις μετεξέλιξης της ΠΕ σε ΕΑ στα βιβλία Μελέτης Περιβάλλοντος. Για παράδειγμα στο βιβλίο της Γ' Δημοτικού (Κόκκοτας Π. και συν., 2006α) το περιεχόμενο περιλαμβάνει:

- α) τη ζωή της ομάδας και της κοινωνίας με σχέσεις αλληλεγγύης, κανόνες, ενδιαφέρον και συμμετοχικότητα για τα κοινά,
- β) το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον, ξεκινώντας από τον τόπο που ζούμε,
- γ) τα προβλήματα σε σχέση με το νερό, το δάσος, τη ρύπανση του αέρα και τα απορρίμματα,
- δ) τις μεταφορές, την αξία τους και την οδική ασφάλεια,
- ε) τη γλωρίδα και την πανίδα και τη σχέση του ανθρώπου με αυτή,
- στ) την τροφή και την ενέργεια,
- ζ) τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ισότητα των δύο φύλων, τον καταναλωτισμό, την ανάγκη ενημέρωσής μας, την παραπλανητική διαφήμιση,
- η) τον πολιτισμό και την τεχνολογία στην ιστορική τους εξέλιξη,
- θ) τις επικοινωνίες και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Στην Α/θμια Εκπαίδευση η ανάπτυξη της ΠΕ και της ΕΑ ευνοούνται θεσμικά. Το αναλυτικό πρόγραμμα των μαθημάτων είναι εμπλουτισμένο σ' αυτή την κατεύθυνση και υπάρχουν ειδικά μαθήματα όπως αυτά που προαναφέραμε. Τα πολύμηνα προγράμματα ΠΕ γίνονται στο κανονικό ωράριο απευθυνόμενα σε όλους τους μαθητές και προβλέπονται εννέα εκπαιδευτικές επισκέψεις που εξασφαλίζουν τη δυνατότητα του ανοίγματος στην κοινωνία και της μελέτης πεδίου. Επί πλέον, ο δάσκαλος έχει μια διαρκή πολύωρη καθημερινή σχέση με τους μαθητές του.

Στη Β/θμια Εκπαίδευση υπάρχουν αρκετές αρνητικές πτυχές. Σε ότι αφορά στο αναλυτικό πρόγραμμα, έχουν σημειωθεί σημαντικά βήματα στον εμπλουτισμό της θεματολογίας διαφόρων μαθημάτων από το 1994 μέχρι σήμερα, [το 1994 η Δ/ση Σπουδών του ΥΠΕΠΘ έδωσε στο Παιδ. Ινστιτούτο την κατεύθυνση του «πρασίνισματος» των βιβλίων. Επίσης έχουν θεσμοθετηθεί ειδικά μαθήματα στη Β' τάξη του Λυκείου, όπως εκείνα των «Αρχών Περιβαλλοντικών Επιστημών» και της «Διαχείρισης Φυσικών Πόρων». Τελευταία γίνεται προσπάθεια ανάπτυξης διαθεματικών προσεγγίσεων με συνεργασία εκπαιδευτικών των ιδίων τάξεων.

Στα πολύμηνα προγράμματα ΠΕ όμως, ο εθελοντικός χαρακτήρας τους και η υλοποίησή τους εκτός του κανονικού σχολικού ωραρίου δημιουργούν πρόβλημα για την παρακολούθησή τους απ' όλους τους μαθητές και μοιραία απευθύνονται σε μικρό ποσοστό μαθητών. Το ποσοστό αυτό, που το 1993 ήταν μόνο 4%, έγινε το 1996 7%, σήμερα κυμαίνεται γύρω στο 13% (που αμφισβητείται από τοπικές έρευνες), εξακολουθεί όμως να είναι μικρό δημιουργώντας προβληματισμό. Είναι γνωστό ότι οι μαθητές της Β/θμιας εκπαίδευσης ξοδεύουν πολλές ώρες του ελεύθερου χρόνου

τους σε άλλες ενασχολήσεις όπως φροντιστήρια, ξένες γλώσσες, μουσική, αθλητισμό και άλλα αντικείμενα που οι γονείς τους θεωρούν σημαντικά για τα παιδιά τους και που πιστεύουν ότι το εκπαιδευτικό μας σύστημα δεν μπορεί να καλύψει. Έτσι, οι περισσότεροι από τους μαθητές, λόγω αντικειμενικής αδυναμίας και όχι λόγω έλλειψης ενδιαφέροντος δεν μπορούν να συμμετέχουν σε προγράμματα που διεξάγονται τα απογεύματα ή τα Σαββατοκύριακα. Εξάλλου πολλοί εκπαιδευτικοί εργάζονται τα απογεύματα και τα Σαββατοκύριακα για να συμπληρώσουν τα χαμηλά τους εισοδήματα.

Παράλληλα, η έλλειψη κινήτρων για τους εκπαιδευτικούς και οι γραφειοκρατικοί περιορισμοί δυνατότητας ανάληψης προγραμμάτων (όπως η προϋπόθεση συμπλήρωσης κανονικού ωραρίου απ' όλους τους εκπαιδευτικούς ενός κλάδου για να έχει δικαίωμα ο ενδιαφερόμενος να τύχει μείωσης ωραρίου ή υπερωριών) συντείνουν στη διαμόρφωση περιοριστικού κλίματος.

Ακόμα και η ευεργετική ένταξη των Σχολικών Προγραμμάτων στο χρηματοδοτικό πλαίσιο του 3^{ου} ΚΠΣ διακόπηκε ανακόπτοντας τη θετική δυναμική που είχε αναπτυχθεί.

Στο Λύκειο η επιθυμία της εισαγωγής στα ΑΕΙ, στα ΤΕΙ και στις άλλες σχολές έχει προκαλέσει εστιασμό της προσπάθειας των μαθητών στα εξεταζόμενα στις Πανελλήνιες εξετάσεις μαθήματα. Έτσι οι περισσότεροι μαθητές αποφεύγουν την εμπλοκή στα προγράμματα ΠΕ για οικονομία χρόνου και δυνάμεων. Χάνεται λοιπόν η δυνατότητα εκπαίδευσης σε ένα ηλικιακό επίπεδο που είναι πάρα πολύ κοντά στον αυριανό πολίτη που θα θέλαμε να είναι ενεργός και συμμετοχικός σε ότι αφορά τα θέματα της Αειφορίας που αναφέραμε στην αρχή. Σε αυτή την ηλικία, ο έφηβος συγκινείται από αξίες και οράματα και συνήθως έχει την επιθυμία να συμβάλλει σε κοινωνικές αλλαγές προς το καλύτερο. Ακόμα και στα προαιρετικά μαθήματα επιλογής δεν σχηματίζονται συνήθως τμήματα για το μάθημα των Αρχών Περιβαλλοντικών Επιστημών αφού άλλα μαθήματα, όπως η Πληροφορική, που δεν εξετάζεται στις προαγωγικές εξετάσεις, έχουν περισσότερα θεσμικά κίνητρα ευκολίας γι' αυτούς.

Αξιοσημείωτο είναι ότι στα οικονομικά βιβλία του Λυκείου, όπως παλαιότερα στο βιβλίο της Πολιτικής Οικονομίας και σήμερα στα βιβλία των Αρχών Οικονομίας και των Αρχών Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων, η κρατούσα και προβαλλόμενη άποψη είναι του ανταγωνισμού και της μεγιστοποίησης των κερδών, στα πλαίσια της κυριαρχίας των νόμων της αγοράς.

Σε ότι αφορά το υποστηρικτικό πλαίσιο δομών και στελεχών ΠΕ που έχει αναπτύξει το ΥΠΕΠΘ από το 1990 μέχρι σήμερα, παρουσιάζονται και εκεί αρνητικές πλευρές και προβλήματα.

Οι Υπεύθυνοι ΠΕ των Δ/σεων Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης δεν υποστηρίζονται υλικοτεχνικά και γραμματειακά με όλες τις αρνητικές επιπτώσεις που αυτό συνεπάγεται στην επιτέλεση του έργου τους και στην απόδοσή τους.

Τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης(ΚΠΕ) που έχουν υποδομές, εξοπλισμούς, οικονομική στήριξη από το ΕΠΕΑΕΚ, ομάδες εκπαιδευτικών διαφορετικών ειδικοτήτων και βαθμίδων καθώς και γραμματειακή υποστήριξη είναι προκλητικά ανισομερώς κατανομημένα ανά την επικράτεια. Παρά το ότι η ομάδα εργασίας της Δ/σης Σπουδών έθεσε το 1995 σαφή αντικειμενικά κριτήρια για την επιλογή στις προτάσεις από τους Δήμους και το Εθνικό Ίδρυμα Νεότητας, αυτά, από ένα σημείο και έπειτα, δεν τηρήθηκαν. Έτσι, αυτή τη στιγμή δεν υπάρχουν ούτε γεωγραφική αναλογία ούτε πληθυσμιακή αντιστοιχία σε σχέση με το μαθητικό

πληθυσμό και το εκπαιδευτικό δυναμικό. Ο εκδρομικός χαρακτήρας που παίρνουν οι εκπαιδευτικές επισκέψεις των μαθητικών ομάδων στα περιφερειακά ΚΠΕ είναι προφανώς σημαντικό κίνητρο για τους μαθητές, αλλά αυτό δε σημαίνει ότι αξίζει να απεμποληθεί η συνεργασία με το τοπικό ΚΠΕ, το οποίο πρέπει και μπορεί να παίξει ουσιαστικό ρόλο για τη δημιουργία προϋποθέσεων ενασχόλησης των νέων της περιοχής του με τα τοπικά προβλήματα. Έτσι υποβαθμίζεται η βασική αρχή της ΠΕ για τη συνεργασία με την τοπική κοινωνία στην κατεύθυνση του περάσματος από τα λόγια στις πράξεις για την επίλυση των τοπικών προβλημάτων. Το ΚΠΕ μπορεί να γίνει τόπος δημοκρατικού διαλόγου για τους εκπαιδευτικούς, επιστημονικούς, αυτοδιοικητικούς και άλλους φορείς της τοπικής κοινωνίας και να δημιουργηθούν προϋποθέσεις ανάληψης δράσεων με άμεσα αποτελέσματα. Αυτή τη στιγμή, η διοικητική Περιφέρεια της Αττικής, στην οποία βρίσκονται το 40% περίπου των σχολείων, των μαθητών και των εκπαιδευτικών όλης της χώρας έχει μόνο τέσσερα Κέντρα (της Αργυρούπολης, της Δραπετσώνας, του Λαυρίου και των Μεθάνων), ενώ οι Περιφέρειες της Κεντρικής και της Δυτικής Μακεδονίας έχουν δώδεκα και έξι αντίστοιχα. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι νομοί Φθιώτιδος, Λακωνίας, Πέλλας, Λασιθίου και Γρεβενών έχουν από δύο (2) ΚΠΕ! Το αναμφισβήτητο αυτό γεγονός της στρεβλής ανάπτυξης, δείχνει αδυναμία χάραξης και εφαρμογής ορθολογιστικής και αποτελεσματικής πολιτικής από την κεντρική διοίκηση. Είναι βέβαιο ότι θα προκύψουν προβλήματα εκπαιδευτικής αποτελεσματικότητας αλλά και βιωσιμότητας των Κέντρων. Ανησυχία επίσης προκαλεί η άποψη που εκφράζεται από ορισμένους περί μετατροπής των ΚΠΕ με συστέγαση σ' αυτά διαφόρων άλλων Καινοτομικών Δραστηριοτήτων. Μια τέτοια μετατροπή θα έχει ως αποτέλεσμα να αλλοιωθεί ο χαρακτήρας τους και να απομειωθεί ακόμα περισσότερο η αποτελεσματικότητα της υποστήριξης της ΠΕ και της ΕΑ. Είναι άλλο να ενσωματώνονται στα Περιβαλλοντικά προγράμματα οι κοινωνικοοικονομικές γενεσιουργές αιτίες των περιβαλλοντικών προβλημάτων και η σχέση πολιτισμού και περιβάλλοντος και άλλο να «αξιοποιηθούν» τα 56 Κέντρα για στεγαστικές ανάγκες, για χορούς, για θεατρικές παραστάσεις και άλλες δράσεις που μπορούν να αναπτύσσονται κάλλιστα στα πολυάριθμα (χιλιάδες) πολιτιστικά και άλλα κέντρα και σε άλλους χώρους. Αξίζει να σημειώσουμε επίσης ότι η προσπάθεια συντονισμού που ξεκίνησε με την ίδρυση Συντονιστικού Κέντρου το 2002 στην Αργυρούπολη ατόνισε στη συνέχεια με τη μεταφορά του στην Κεντρική Υπηρεσία όπου αντί να αναβαθμιστεί επιτελικά, τελικά απενεργοποιήθηκε.

Προβλήματα στην ΠΕ υπάρχουν και στο σύστημα επιλογής στελεχών, το οποίο αναπτύχθηκε προοδευτικά από το 1990 μέχρι το 2002 στην κατεύθυνση της αντικειμενικότητας, της συμμετρικής εκτίμησης τυπικών και ουσιαστικών προσόντων και της επιλογής των καταλληλότερων στελεχών με κορύφωση την Υπουργική Απόφαση 57905 του 2002. Η πρόσφατη σχετική Υπουργική Απόφαση 60991/Γ7 του Ιουνίου 2006 που συρρικνώνει τη δυνατότητα διάκρισης, υποβαθμίζει την αξία του παραχθέντος από τον υποψήφιο έργου και έχει τραγελαφικές ισοπεδώσεις του τύπου «ή Υπεύθυνος ΚΠΕ ή Υποδιευθυντής σχολικής μονάδας», «ή Διευθυντής Εκπαίδευσης ή αποσπασμένος εκπαιδευτικός στην Κεντρική Υπηρεσία του ΥΠΕΠΘ» αντί να βελτιώσει τις όποιες αδυναμίες της 57905, δημιούργησε έκπληξη και αρνητικά σχόλια. Ακόμα και η επιλογή των στελεχών της αρμόδιας υπηρεσίας του ΥΠΕΠΘ, όπως και όλων των άλλων υπηρεσιών συνεχίζει να στηρίζεται σε αποσπάσεις εκπαιδευτικών που υπηρετούν μακριά και θέλουν να είναι στην Αθήνα. Έτσι, παρατηρείται το παράδοξο, ενώ για τις Περιφερειακές και τις Τοπικές Υπηρεσίες τίθενται διαδικασίες και κριτήρια επιλογής, για την Κεντρική Υπηρεσία

του ΥΠΕΠΘ να μην ισχύει το ίδιο. Μπορεί με τον τρόπο αυτό να διασφαλιστεί- και μάλιστα χωρίς να υπάρχουν κίνητρα για εκπαιδευτικούς- ότι το αρμόδιο Τμήμα του ΥΠΕΠΘ θα έχει τους καλύτερους ώστε να αποδώσει τα αναμενόμενα από την κοινωνία;

Παρά το ότι στα συνέδρια, στις εκδηλώσεις, στα κείμενα ακούμε και διαβάζουμε ωραία λόγια περί αλληλεγγύης, συνεργασίας, ομαδικής δουλειάς και άλλα, στην πράξη διαπιστώνονται πολυάριθμα φαινόμενα που αποδεικνύουν έλλειψη ωριμότητας και μεγάλο βαθμό υποκρισίας. Για παράδειγμα, σε ΚΠΕ εμφανίζονται σοβαρότατα προβλήματα συνεργασίας των εκπαιδευτικών του ιδίου ΚΠΕ με ομαδοποιήσεις και αλληλοϋποβολές. Έτσι, σε κάποια ΚΠΕ η επικοινωνία μεταξύ των εργαζομένων εκεί γινόταν με έγγραφες επιστολές και ακολουθούσαν αναφορές στην Κεντρική Υπηρεσία του ΥΠΕΠΘ, σε κάποια άλλα αρκετοί εκπαιδευτικοί παραιτήθηκαν λίγο μετά την τοποθέτησή τους με αποτέλεσμα τα Κέντρα αυτά να υπολειμθούν. Ακόμη και σήμερα πολλοί εκπαιδευτικοί φεύγουν για άλλες θέσεις μετά τον πρώτο χρόνο της θητείας τους βάζοντας πάντα σε πρώτη προτεραιότητα το προσωπικό τους συμφέρον. Αλλού πάλι σημειώθηκαν απαράδεκτες για τη φύση του θεσμού έριδες, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις παρουσιάστηκαν φαινόμενα παρατεταμένης εκπαιδευτικής και επιμορφωτικής απραξίας. Επίσης, πρέπει να σημειωθεί ότι σε αρκετές περιπτώσεις ιδρύθηκαν Κέντρα για τα οποία υπήρξε πολύ περιορισμένο ή και μηδενικό ενδιαφέρον για στελέχωσή τους από εκπαιδευτικούς.

Ακόμη, πολλές φορές έχει διαπιστωθεί κακή συνεργασία μεταξύ Υπευθύνων ΠΕ, Δ/σεων και ΚΠΕ. Οι ατέλειες στη συνεργασία αυτή, οφείλονται τόσο στα περιθώρια αυτοπροσδιορισμού του ρόλου του καθενός και στην ανταγωνιστική τους διάθεση όσο και στις πικρίες για την έλλειψη χρηματοδότησης και υποστήριξης των Δ/σεων από το ΕΠΕΑΕΚ, η οποία όμως οφείλεται στους όρους επιλεξιμότητας που έθεσε η Ευρωπαϊκή Ένωση. Αλήθεια, πως είναι δυνατόν το ΥΠΕΠΘ να τεκμηριώνει ανάγκη χρηματοδότησης των ΜΚΟ στο 4^ο ΚΠΣ και να μη μπορεί να τεκμηριώσει ανάγκη χρηματοδότησης των Δ/σεων και των σχολείων που είναι οι βασικοί εκπαιδευτικοί φορείς;

Οι θετικές πλευρές της Ελληνικής πραγματικότητας μας κάνουν αισιόδοξους και αξίζουν συγχαρητήρια σε όσους και όσες συνεισέφεραν ή συνεισφέρουν από οποιαδήποτε θέση στην πραγματοποίηση αυτού του μικρού θαύματος σε ένα προβληματικό εκπαιδευτικό σύστημα. Οι αρνητικές πτυχές όμως πρέπει να συγκεντρώσουν την προσοχή μας ώστε να μειωθούν τα λάθη και να έχουμε μεγαλύτερη εκπαιδευτική αποτελεσματικότητα. Δεν είναι δυνατόν να μείνουμε ασυγκίνητοι από το πρόβλημα του μικρού ποσοστού των μαθητών που συμμετέχουν στα περιβαλλοντικά προγράμματα στη Β/θμια εκπαίδευση. Από μια σκοπιά πρόκειται και για στέρηση του δικαιώματος των παιδιών σε αυτής της μορφής την εκπαίδευση. Θα αφήσουμε να χάνεται η δυνατότητα ΠΕ στο Λύκειο, σε ένα ηλικιακό επίπεδο που είναι πάρα πολύ κοντά στον αυριανό πολίτη που θα θέλαμε να είναι ενεργός και συμμετοχικός;

Είναι τόσο δύσκολο να υποστηριχθούν και οι Υπεύθυνοι ΠΕ των Δ/σεων Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης υλικοτεχνικά και γραμματειακά και να δοθούν χρήματα από το ΚΠΣ και στις Διευθύνσεις;

Το ΚΠΕ είναι επισκέψιμος εκδρομικός χώρος για σχολεία που έρχονται από μέρη που απέχουν εκατοντάδες χιλιόμετρα ή κυρίως υποστηρικτική εκπαιδευτική δομή για τα σχολεία της περιοχής του που έχουν άμεση δυνατότητα πρόσβασης και

συνεργασιών με βάθος χρόνου για τη σωστή διαχείριση του τοπικού περιβάλλοντος; Μπορεί να γίνει τόπος δημοκρατικού διαλόγου για τους εκπαιδευτικούς, επιστημονικούς, αυτοδιοικητικούς και άλλους φορείς της τοπικής κοινωνίας και να δημιουργηθούν προϋποθέσεις ανάληψης δράσεων με άμεσα αποτελέσματα; Μήπως πρέπει να αναθεωρηθεί ο χάρτης της κατανομής των Κέντρων ανά την επικράτεια με αυστηρότερα κριτήρια βιωσιμότητας και αποτελεσματικότητας; Δεν θα 'πρεπε η Περιφέρεια Αττικής να αποκτήσει άλλα δώδεκα ΚΠΕ;

Μπορεί να διασφαλιστεί, χωρίς να υπάρχουν κίνητρα και κριτήρια επιλογής για τους εκπαιδευτικούς, ότι το αρμόδιο Τμήμα του ΥΠΕΠΘ θα έχει τους καλύτερους ώστε να αποδώσει τα αναμενόμενα από την κοινωνία; Το σύστημα επιλογής στελεχών ΠΕ που ισχύει σήμερα εξασφαλίζει την αξιολογική επιλογή των καταλληλότερων ώστε να μεγιστοποιηθεί η δυνατότητα απόδοσης του υποστηρικτικού πλαισίου; Με ποιο τρόπο θα απομακρυνθούν εκείνοι των οποίων η πρακτική κάθε άλλο παρά συμβαδίζει με τις αξίες τις οποίες υποτίθεται ότι υπηρετούν; Πότε επιτελούς ο εκπαιδευτικός που ζητά μια θέση με θητεία θα δεσμευτεί να την υπηρετήσει εφόσον επιλεγεί; Είναι δυνατόν να αφήνεται στη διακριτική ευχέρεια του οποιουδήποτε στελέχους το αν θα συνεργαστεί, όπως επιβάλλεται, με άλλα στελέχη και δομές του ΥΠΕΠΘ επειδή συμβαίνει να έχει διαφορετική προσωπική άποψη;

Εν κατακλείδι και για να καταλήξουμε σε προτάσεις μπορούμε να πούμε ότι: Στο Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, παρά τα προβλήματά του, η ΠΕ έχει αναπτυχθεί σημαντικά και στην εξελικτική της πορεία έχει ενσωματώσει βασικές αρχές και αξίες της ΕΑ. Όμως η ΕΑ είναι ευρύτερο σύνολο προς το οποίο η ΠΕ έχει υποσυνολική σχέση.

Οι μέχρι σήμερα αποφάσεις δείχνουν ότι το ΥΠΕΠΘ καλεί την ΠΕ να καλύψει την ανάγκη για ΕΑ, ενώ αναμένουμε και άλλες αποφάσεις ώστε οι αρχές της Αειφορίας που αφορούν στο περιβάλλον, στην κοινωνία, στην οικονομία και στον πολιτισμό να διατρέχουν όλα τα γνωστικά αντικείμενα και τις Καινοτομικές Δραστηριότητες.

Όπως τα άλλα γνωστικά αντικείμενα θα ασχοληθούν με θέματα σχετικά με το Περιβάλλον και την Αειφόρο Ανάπτυξη, χωρίς να χάσουν την χαρακτηριστική τους ταυτότητα, έτσι και η ΠΕ δεν πρέπει να χάσει τη δική της χαρακτηριστική ταυτότητα. Είναι φανερό ότι υπάρχουν ξεχωριστά θέματα από αυτά που ανέφερα στην αρχή της εισήγησής μου που πρέπει και μπορεί να αποτελούν προτεραιότητα περιεχομένου για την ΠΕ.

Η σημερινή πραγματικότητα της ΠΕ στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, παρουσιάζει αρκετές αρνητικές πτυχές στο σχεδιασμό, στην οργάνωση και στην εφαρμογή, οι οποίες δημιουργούν εύλογες ανησυχίες για τη συνέχεια. Επιβάλλονται:

- η αναγνώριση της άμεσης προτεραιότητας της ΠΕ στην εκπαιδευτική πολιτική του ΥΠΕΠΘ ιδιαίτερα κάτω από την πίεση των σύγχρονων πιέσεων που δέχεται η ανθρωπότητα από τις κλιματικές αλλαγές και τα οξύτατα περιβαλλοντικά προβλήματα
- η αναδιοργάνωση της Διοίκησης και της Οργάνωσης της ΠΕ
- η διαμόρφωση ενός ενισχυτικού για την εφαρμογή θεσμικού πλαισίου με παράλληλη αναμόρφωση του προϋπολογισμού
- η εύρεση χρόνου για ΠΕ στη Β/θμια μέσα στο πρόγραμμα του Σχολείου
- η οικονομική στήριξη της ΠΕ από το 4^ο ΚΠΣ (Σχολεία, Διευθύνσεις, ΚΠΕ, ΑΕΙ)
- η ενίσχυση με νέα ΚΠΕ των Περιφερειών στις οποίες υπάρχει έλλειμμα όπως στην Αττική

- η αξιολογική επιλογή του καταλληλότερου στελεχιακού δυναμικού και η διαμόρφωση κινήτρων
- ο προσανατολισμός στην ανάπτυξη συνεργασιών σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο
- η αποκέντρωση στη Διοίκηση των ΚΠΕ και η ένταξή τους στα εξοπλιστικά προγράμματα του ΟΣΚ
- η αξιολόγηση του έργου των Υπευθύνων και των ΚΠΕ.

Εύχομαι να περάσουμε όλοι μας ένα γόνιμο και δημιουργικό τριήμερο και να φύγουμε πλουσιότεροι σε σκέψεις, ιδέες και αποφάσεις για μια πιο αποτελεσματική Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην κατεύθυνση της προστασίας της οικολογικής ισορροπίας, της ποιότητας της ζωής και της αειφορικής ανάπτυξης.

Καλώς ήλθατε στο 3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο της Ένωσής μας και καλή επιτυχία στις εργασίες του τριημέρου.

Για την εισήγηση αυτή χρησιμοποιήθηκαν και πηγές όπως κείμενα Υπουργικών Αποφάσεων και Εγκυκλίων του ΥΠΕΠΘ που αφορούν στην ΠΕ και βιβλιογραφία όπως: Αριανούτσου Μ.-Φαραγγιτάκης Γ. «ΠΕ στα χερσαία οικοσυστήματα της Ελλάδας» ΥΠΕΧΩΔΕ 1996, Σκούλλος Μ. «Περιβαλλοντική Εκπ/ση και Εκπ/ση για την Αειφορία» 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο ΠΕΕΚΠΕ 2004, Φαραγγιτάκης Γ. «Η πολιτική της Δ/σης Σπουδών Β/θμιας Εκπ/σης του ΥΠΕΠΘ στην ΠΕ» Οικολογία-Κοινωνία-Εκπαίδευση ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ-ΛΙΒΑΝΗ 1996, Φαραγγιτάκης Γ.-Σπανού Μ. «Εκπαίδευση για την Αειφορία και ΠΕ στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα 2^ο Συνέδριο ΣΠΠΕ 2006», Φλογαίτη Ε. «Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ 2006».